

*Ковальчук Оксана Миколаївна,
аспірантка*

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Постановка проблеми. В умовах сьогодення розвиток системи вищої освіти України вимагає від педагогічної науки вивчення і впровадження сучасних технологій та нових методів навчання молоді. У цих умовах готовність учителів до прийняття і застосування прогресивних інноваційних змін у культурі, соціумі та освіті набуває особливого значення. Тільки учитель із високим інноваційним потенціалом здатний виховати особистість, спроможну до успішної та ефективної життєдіяльності у суспільстві. Саме тому професійна підготовка сучасного учителя, здатного до самоуправління, саморозвитку, самореалізації своїх інтересів та вподобань стає актуальною.

Відповідно до Законів України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, Державну програму “Вчитель”, Положення про інноваційну освітню діяльність, у яких відображено тенденції до гуманізації та гуманітаризації, інтернаціоналізації, передбачено здійснення професійної підготовки учителя, як суб’єкта модернізаційних перетворень в освітній галузі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності відображена у дослідженнях українських і зарубіжних учених: О. Абдуліна, А. Бойко, В. Бондаря, О. Вознюк, Л. Волик, І. Гавриш, О. Дубасенюк, М.Євтух, Г. Єльнікової, І. Зязюна, В. Кременя, В. Лугового, Л. Подимової,

І. Протасової, Л.Седова, В. Сластьоніна, Л. Струценко, неперервної професійної освіти за кордоном: Р. Баркера, М. Доела, Ф. Парслоу, Ш. Рамона, С. Шардлоу.

Теоретичні основи інноваційної педагогічної діяльності розкривають К. Ангеловські, Х. Бернет, Х.Білл, Л.Даниленко, І. Дичківська, Л. Подимова, С. Поляков, О. Попова, М. Поташник, В. Сластьонін, Н. Юсуфбекова.

Вагомість якісної професійної підготовки учителів, питання, які пов’язані з менеджментом, викладені в роботах вітчизняних та зарубіжних авторів: теоретико-методологічні і прикладні аспекти проблеми менеджменту в освіті (В. Бурков, Л. Ващенко, Л. Давидова, С. Ендрю, Л. Калініна, Л. Карамушка, Ю. Конаржевський, В. Лазарев, А.Маслоу, О. Свєргун, С. Симонов, Ю. Пасс, В.Пікельна, М. Поташник, А. Пригожин, К. Роджерс, Т. Шамова, Г. Фідельман); планування і управління своїм часом і своїм життям: (Л. Зайверт, В. Зигерт, Д. Моргенстерн, Л. Ланг); основи управлінської діяльності – самоменеджмент (В. Андрєєв, Є. Кузнецов, М. Гамзаєва, В. Мусієнко-Репська).

Як показує практичний досвід, у вищих педагогічних закладах ініціюється професійна підготовка на основі інноваційних підходів. Разом із тим залишаються нерозв’язаними наступні проблеми:

- недостатній рівень готовності майбутніх учителів до самоорганізації, самореалізації, самовдосконалення, самоуправління професійної педагогічної інноваційної діяльності;
- технологічна та психологічна невідповідність учителів до впровадження педагогічних інновацій, при переході від традиційної до інноваційної школи, що працює в режимі розвитку.

Метою даної статті є обґрунтування процесу готовності майбутніх учителів до самоуправління інноваційною діяльністю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтеграція вищої школи України до загальноєвропейського освітнього простору передбачає реформування системи підготовки кадрів згідно з міжнародними вимогами. Саме тому потрібно інтенсифікувати процес навчання, створити умови для підготовки висококваліфікованих учительських кадрів, використовуючи новітні інноваційні технології і методики навчання.

Слід підкреслити, що основним інноваційним потенціалом будь-якої країни є освітяни. На думку Н. Кузьміної, саме учителі знаходяться в основі усіх професій, працюють із учнями на усіх освітніх маршрутах, забезпечуючи неперервність освіти упродовж усієї життєвої траєкторії.

Професійно-педагогічна освіта має бути гуманістично спрямованою, тобто реалізувати ідеї гуманізму: вільний всебічний розвиток особистістю своїх здібностей, потреб та інтересів; здатність до саморозвитку та самореалізації; орієнтація на усвідомлений відповідальний вибір важливих для себе знань, поведінки у різних життєвих ситуаціях. Найважливішим елементом професійної підготовки учителя є його готовність до педагогічного самоменеджменту (самоуправління) – бути внутрішньо активним, управляти собою, чітко планувати свій робочий та вільний час.

Аналіз наукових джерел вітчизняних та зарубіжних науковців свідчить про неоднозначне трактування понять “менеджмент” та “управління”. З перекладу англійської мови слово “менеджмент” означає “управління”. Саме тому В.Крижко, В.Лазарев, Є.Павлютенков, М.Поташник розглядають ці поняття як тотожні одне одному. Н.Чепурна, Т.Коберник, Б.Гевлін, Т. Десятов вважають “менеджмент” синонімом терміна “управління”, хоча в останньому вбачають ширший зміст [2, с.7]. На думку Ю. Конаржевського поняття “управління” більш об’ємне та глибше відносно поняття “менеджмент”. А дослідники В.Григораш, О.Касьянова, О.Мармаза вбачаючи синонімічний ряд понять “управління”, “менеджмент” та “керівництво”, зазначають, що управляти можна будь-якими системами, а керувати тільки людьми [7, с.14]. Також важливо, на нашу думку, виділити визначення поняття менеджменту в освіті Т. Сорочан, яка визначає його як соціально-психологічну систему управління, що забезпечує становлення суб’єкт-суб’єктних відносин у навчальному закладі, підвищує особистісну значущість кожного учасника педагогічного процесу [5].

Досліджуючи питання “управління”, яке здійснює учитель, К. Вазіна, Ю.Петрова, В.Беловський вважають, що сутність менеджменту педагога в класі полягає в створенні “простору, що розвивається, де буде здійснюватися саморозвиток учня. Згадані науковці роблять висновок “навчати не можна, можна тільки учитись”. Саме таке усвідомлення своєї функції в навчальному процесі якісно змінює мислення педагога і стимулює його на створення нових засобів, способів управлінської діяльності, а це означає, веде педагога до саморозвитку і до самоуправління. Так як людина – це система, яка саморозвивається, то управління є одночасно і самоуправлінням [1, с.88].

Елементами самоменеджменту, а звідси і самоуправління, згадані науковці вважають: внутрішню активність особистості, рефлексивність, глибинний потенціал, здатність до самоорганізації, самоствердження і самореалізації; вміння управляти собою, чітко планувати свій робочий і вільний час, здібність до самомотивації, самостійності та самовдосконалення.

На нашу думку, самоуправління – це процес самодіяльності особистості, якому характерні раціональне, цілеспрямоване оволодіння навичками саморегуляції, самоорганізації, саморозвитку, самовдосконалення у професійній діяльності та власному житті.

Оскільки результативність педагогічної діяльності, а саме інноваційної, передбачає особистісно-орієнтований характер, то ми переконливо можемо стверджувати про “Я” концепцію, особистісну готовність до змін у навчальному

процесі.

Основу і зміст інноваційних освітніх процесів становить інноваційна діяльність, сутність якої полягає в оновленні педагогічного процесу, внесенні новоутворень у традиційну систему, що передбачає найвищий ступінь педагогічної творчості учителя. Інноваційну діяльність ми розглядаємо як комплексну діяльність, спрямовану на створення, упровадження та розповсюдження новацій у педагогічній теорії та практиці.

Досліджувана нами проблема, зокрема готовність учителів до самоуправління інноваційною діяльністю, на даному етапі потребує розв'язання як на теоретичному, так і на практичному рівнях, оскільки сьогодні ми можемо говорити про перші спроби наукового осмислення даного поняття.

Професійна готовність є закономірним результатом спеціальної підготовки, самовизначення, освіти й самоосвіти, виховання і самовиховання. Це – психічний, активно-дієвий стан особистості, складна її якість, система інтегрованих властивостей. Така готовність регулює діяльність, забезпечує її ефективність. Однією з важливих якостей педагога, умов успішності його як професіонала є готовність до інноваційної діяльності, обумовлена особистими якостями та наявністю спеціальних теоретичних знань і практичного досвіду.

На думку В.Сластьоніна, який ґрунтовно та послідовно досліджував поняття готовності як “особливий психічний стан, що характеризується наявністю в суб'єкта образу структури певної дії та постійною спрямованістю свідомості та її виконання. Вона містить у собі різного роду установки на усвідомлення педагогічної задачі, моделі ймовірної поведінки, визначення спеціальних способів діяльності, оцінку своїх можливостей у їх співвідношенні з труднощами та необхідністю досягнення певного результату [6, с.78]. Учений зазначає, що готовність до педагогічної діяльності не є природженою якістю особистості, а являє собою результат її підготовки в педагогічному навчальному закладі. До факторів, які сприяють оптимізації процесу формування готовності, В.Сластьонін відносить теоретичну і практичну підготовку студентів до педагогічної діяльності, розвиток у них адекватної мотивації та професійно важливих якостей особистості. Слід відмітити і погодитись з трактуванням поняття “готовність до педагогічної праці” Л. Кондрашової, яка вважає, що готовність вимагає розгляду і як складне утворення особистості, і як регулятор поведінки, і як умова результативності педагогічної праці. М. Дьяченко дає наступне визначення цього феномену “цілеспрямований вияв особистості, що містить у собі її переконання, погляди, ставлення, мотиви, почуття, вольові й інтелектуальні якості, знання, навички, уміння, установки, налаштованість на певну поведінку” [3].

Процес готовності учителя до інноваційної діяльності та умови, в яких він може функціонувати, неможливо уявити собі без осмислення психологічних бар'єрів. В основі багатьох причин неприйняття педагогічних інновацій лежить одна – опір особистості педагога знеціненню власно “Я” – концепції. Ця причина пояснює анти інноваційну поведінку педагога, яка виявляється в чутливості до критики, страху перед невизначеністю, небажанні витратити сили на нові способи педагогічної діяльності, боязні й неприйнятті всього нового, що може порушити баланс внутрішньої душевної рівноваги. Ці бар'єри можна зняти, через організацію творчих груп педагогів, де можна обговорити проблемні питання і як досягти успіху.

Важливо виокремити наступні види готовності, про які зазначає дослідниця Т. Поніманська: ситуативна, творча та авторська [4].

Ситуативна готовність передбачає уміння оперативно і доцільно вирішувати нестандартні завдання, що виникають у виховному процесі з ініціативи не педагога, а інших його учасників. У цих ситуаціях педагог виступає як суб'єкт інновації.

Творча інноваційна готовність є основою педагогічного процесу, який базується на передових ідеях та новітніх технологіях. Можна стверджувати, що всі педагогічні вміння та навички, які формуються під час навчання у виші, обов'язково повинні передбачати творчий рівень їх засвоєння. Разом з тим, необхідною умовою формування творчої готовності до інновації є професійно-гуманістичний розвиток педагога, який передбачає позитивні зміни суб'єктних образів. З цією метою доцільно використовувати методи активного соціально-психологічного навчання, тренінг емпатійних та рефлексивних якостей.

Готовність до авторських інновацій, що є виключно індивідуальними, вимагає педагогічного мислення, спрямованого на знаходження, продукування і розробку нових педагогічних технологій. Вона базується на особливостях індивідуальності педагога, здатності до створення нового. Необхідною умовою її формування є залучення педагога до науково-дослідної роботи. Не менш важливою є робота над розвитком гуманістичної спрямованості педагогів: формування готовності до доброзичливості у міжособистісних стосунках, зменшення акцентуації у відображенні власного типу стосунків, зміною “Я-концепції” з метою збільшення оптимальності, зниження прагнення до домінування, яке спостерігається у діяльності окремих педагогів, зокрема, з великим стажем роботи.

Зробивши теоретичний аналіз досліджень Ш.Амонашвілі, Т.Поніманської, В.Сластьоніна у контексті вимог особистісно-орієнтованого підходу до виховання і навчання дітей та молоді, можна визначити наступні показники готовності до інноваційної діяльності: 1) усвідомлена потреба введення педагогічних інновацій на рівні власної педагогічної практики; 2) інформованість про новітні педагогічні технології, знання новаторських методик роботи; 3) бажання створювати власні творчі завдання, методики, проводити експериментально-пошукову роботу; 4) готовність до подолання труднощів як змістовного, так і організаційного плану; 5) наявність практичних умінь по освоєнню педагогічних інновацій та створення нових.

Сутність процесу готовності майбутніх учителів до самоуправління інноваційною діяльністю розуміється нами як сукупність усіх необхідних компонентів, зв'язків, залежностей, відносин, властивих цьому процесу як педагогічному феномену. Це якість особистості майбутнього учителя, що є регулятором та умовою успішної професійної діяльності, спрямованою на інноваційний розвиток. При розкритті даного процесу потрібно враховувати багатопорядковий характер – поступовий перехід від конкретних явищ до сутності першого, потім другого і навпаки.

Оскільки самоменеджмент це самостійність і особисте самоуправління, то його ефективність пов'язана з людською природою, організацією і управлінською педагогічною діяльністю. А коли ми говоримо про самоменеджмент інноваційної діяльності, ми зосереджуємо увагу на самореалізації, самомотивації щодо інновацій в педагогіці і вмінні їх створювати, впроваджувати та розповсюджувати.

Висновки. Отже, обґрунтувавши сутність процесу готовності майбутніх учителів до самоуправління інноваційною діяльністю, ми переконливо можемо стверджувати, що даний процес – це система, яка працює в нероздільній єдності своїх елементів. В умовах модернізації освіти, а саме при інноваційному векторі розвитку, належне місце посідає готовність до управлінської діяльності майбутнього учителя, який здатен творчо розвивати потенціал учня і в той же час саморозвиватися та професійно самовдосконалюватися. Це в свою чергу дозволить майбутнім педагогам вибрати правильний шлях у вирішенні питань навчально-виховного процесу, застосовуючи різні інноваційні підходи на засадах самоуправління. В подальших дослідженнях планується створення структурно-функціональної моделі формування готовності майбутніх учителів до самоуправління інноваційною діяльністю.

Резюме. Статтю присвячено теоретичному обґрунтуванню процесу готовності майбутніх учителів до самоуправління інноваційною діяльністю. Визначено складові компоненти даного процесу. Охарактеризовано поняття “готовність”, її види, “інноваційна діяльність” та “самоменеджмент”. Виокремлено основні показники готовності учителів до інноваційної діяльності. Підкреслено значення процесу готовності майбутніх учителів до самоуправління інноваційною діяльністю в професійній підготовці. **Ключові слова:** готовність, інноваційна діяльність, самоуправління, самоуправління інноваційною діяльністю.

Резюме. Статья посвящена теоретическому обоснованию процесса готовности будущих учителей к самоуправлению инновационной деятельностью. Определены компоненты данного процесса. Охарактеризованы понятия “готовность”, ее виды, “инновационная деятельность” и “самоменеджмент”. Выделены основные показатели готовности учителей к инновационной деятельности. Подчеркнуто значение процесса готовности будущих учителей к самоуправлению инновационной деятельностью в профессиональной подготовке. **Ключевые слова:** готовность, инновационная деятельность, самоуправление, самоуправление инновационной деятельностью.

Summary. The article is devoted to the theoretical substantiation of readiness of teachers to selfmanagement of innovative activity. The components of the given process are defined. The notion of "readiness", its types, "innovative activity" and "self-management" are characterized. The main indicators of the teachers' preparedness of innovative activity and its self-management are emphasized. The importance of the process of teachers' readiness to self-management of innovative activity in teacher training is underlined. **Keywords:** readiness, innovative activity, self-management, self-management of innovative activity.

Література

1. Вазина К., Петрова Ю., В. Беловський Педагогический менеджмент / К. Вазина. – М.: Мысль. – 2000. – 211с.
2. Десятов Т.М., Коберник О.М., Тевлін Б.Л., Чепурна Н.М. Наука управління загальноосвітнім навчальним закладом: Навчальний посібник/ Т.М.Десятов. – Х.: Видавнича група “Основа”, 2003. – 240с.
3. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности / М.И.Дьяченко, Л.А.Кандыбович. – Минск: БГУ, 1976. – 176с.
4. Поніманська Т. Нові аспекти педагогічної освіти / Т.Поніманська. - Освіта. – 1998. – №51. – С.97.
5. Сорочан Т. Професійне управління сучасною школою: Навч. посіб./ Т Сорочан . – Луганськ: Знання, 2003. – 108с.
6. Слостенин В.А. Профессиональная готовность учителя к воспитательной работе / В.А.Слостенин // Советская педагогика. – 1981. - №4. – С.76-84.
7. Управління навчальним закладом: Навч.-метод. посібник. У 2.ч. / За ред. О.Мармази, О.Касьянової, В.Григораш та ін. – Х.: Веста: Вид-во “Ранок”, 2003. – Ч. 1. – 160с.